

REFORMÁTUS KÁNTOR

— Szerkeszti: Bódiss Tamás és Dávid István —

Sárbogárd kántorai

Sárbogárd református gyülekezete látszólag az átlagos magyar falusi eklézsiák történetét éli, mégis több az átlagnál — főképpen, ha papjait, kántorait és tanítóit is sorra megismerjük. A gyülekezet dokumentálható története a Türelmi Rendelet idején indul egy olyan lelkésszel —Somody Istvánnal—, aki csaknem öt évtizednyi szolgálatával biztos alapot épített. Meghatározó lehetett ez a kezdet a templomi éneklés vonatkozásában is. Ezt azért gondolhatjuk, mert a lelkipásztor következetesen Sárospatakról hívott tanítót; onnan, ahol a kollégiumi kóruséneklés a XVIII–XIX. században különös módon virágzott. A patoki diákkórus jó néhány tagja került később Bogárdra gyülekezeti és iskolai szolgálatba.

Míndezeket az érdekességeket Jákob Zoltánnak, a gyülekezet jelenlegi kántorának kitűnő könyvecskéjében olvashatjuk, aki lelkiismeretes és pontos kutatásokat követően mintegy tíz évvel ezelőtt írta meg a gyülekezet zenei történetét. Az igen tartalmas könyvecskéből most csak a legfontosabb jellemzőket próbálom meg kiemelni.

Mindenképpen ide tartozik az 1870-es évek végén épült Steinreich-orgona, melynek elsősorban itáliai mintájú, osztott mixtúras hangképe kölcsönöz egyedi jelleget.

Sok érdekes adat olvasható a krónikában a bogárdi dalárda és más helyi, különböző összetételű kórusok működéséről, szerepéről és feladatáról. Ezek között is figyelemre méltó a harmincas években itt élt Csizmadia Imre kántortanító munkássága, aki az akkor divatos repertoár helyett népdalokat és Kodály-kórusokat is betanított. Az ekkor éledező országos kórusmozgalomba kapcsolta énekkarát, de zeneszerzői működése révén is országos jelentőségűvé vált, miközben a budapesti Zeneakadémián a karvezető diplomát is megszerezte.

A rövid történeti áttekintés után térjünk most vissza a jelenbe, mert szeretnénk megszólaltatni a gyülekezet közelmúltbéli kántorait: apát és fiát, Jákob Konrádot és Jákob Zoltánt. Az apa gyöнки születésű, aki 1960-ban házasság révén került Sárbogárdra. Kezdetben a gyülekezeti kórusban énekelt, majd a hetvenes években egyre inkább át kellett vennie az orgonás kántori szolgálatot. Őt kérdezem először arról, hogyan kezdett el énekeket játszani, hol és hogyan tanulta meg a kántorságot?

JK: Úgy 1949–50-ben lehetett valami alkalom nálunk, és odaültem a harmónium mellé, valamelyik új éneket kipötyögtem, csak úgy hallás után. Próbáltam akkor a dallamhoz egy második szólamot —tulajdonképpen tercet— fogni. Volt ahol sikerült, volt ahol nem hangzott jól. Aztán elkerültem 1950-ben Berekfürdőre, ott volt egy diakónusképző kántorképzővel egybekötve. A kántorképzés abból állt, hogy egy lelkész megmutatta a könnyebb hangnemekhez az alapharmóniákat, azaz suszterbasszussal hogy lehet kísérni. (Akkoriban két éve jelent meg az új énekeskönyv, de a hozzá tartozó korálkönyv csak egy évtizeddel később, 1959-ben született meg. *A Szerk.*) Kértem, hogy mutassa meg, hogy melyik hangnál mit kell nyomni. Ezeket tanultam meg. Főleg a bal kéznek kellett a gyakorlás, mert a dallamvivő jobb kéz az még csak elment. Órákig kísérleteztem egész lassan próbálkozva, amíg igazán eltaláltam azt a hangot, ami le volt írva. Eltelt egy év, és én közben hazamentem Gyönkre. Ott egy baptista tanárnő adott kölcsön harmóniumot a nyári időszakra. Kaptam vele együtt egy négyszólamú német énekeskönyvet: az „Evangeliumsänger“-t, abból kezdtem játszani. Egymás után próbáltam a kíséreteket. Paraszti munkán dolgoztam, így örültem, ha esett az eső, mert akkor esetleg egész délelőtt tudtam gyakorolni, de ha öt percem volt, akkor is beszaladtam és játszottam valamit. Egy nyár alatt megtanultam majdnem az összes hangnemben játszani. A béseket szerettem s hamarabb megtanultam, a keresztes hangnemekkel viszont csak a D-dúrig jutottam. 1953 őszén vonultam be katonának, kulák származásom miatt munkaszolgálatosnak. Miskolcra helyeztek, s ott bekéredzkedtem Sepsy Károlyhoz, a Kossuth utcai templomba. Ő fölengedett az orgonához és biztatott, hogy ha már így tudok játszani, tanuljak tovább. Igen ám, de hogyan? Otthon nem volt harmónium. Bányában dolgoztunk, és mikor másodévben kaptam egy kis fizetést, akkor tudtam csak venni egy harmóniumot. Nagyon sokat jelentett nekem, hogy ha nálunk összejöttünk, disznóölés vagy más alkalommal, ott volt az összes rokonság, énekeltünk. Volt, amit több szólamban is tanultunk, így énekeltük otthon.

BT: Konrád az 50-es évek végén a tahi egyházzenei héten, majd még később az evangélikusokkal akkor közösen szervezett fóti bentlakásos kántorképzőben tanult tovább. Ezek a lehetőségek nemcsak tudáshoz, de szélesebb látókörhöz is segítették. Szorgalmasan gyűjtötte a kántori szolgálathoz használható kottákat, köteteket. Egész gyűjteménye van már a 80–100 évvel ezelőtti magyar, vagy az újabb holland, német és egyéb orgonakötetektől. Kérjük, említsen nekiünk néhány fontosabb kötetet és szóljon arról is, hogy használta ezeket a liturgiában?

JK: Itt legyen szabad megemlékezni a gyönki kántortanítóról, Nánási Géza bácsiról. Ő remekül játszott orgonán, darabokat is szerzett, dalárdát vezetett. Az 1948-as fordulat után még a vasárnap esti istentiszteleteken odaült az orgonához, aztán lebetegedett. Barátommal, Heidt Jánossal vettük át fiataként az orgona melletti szolgálatot. Géza bácsi néhányszor még meg tudott hallgatni bennünket, és tanáccsal is ellátott bennünket. Mivel az akkor új énekeskönyvhöz nem volt még korálkönyv, több énekhez ő írt nekünk könnyű

kíséretet. Továbbá saját elő- és utójátékaiból is adott nekünk. Ezek a kézzel írt kottás füzetek nagyon nagy kincset jelentettek nekünk. Ez volt a Halleluja énekeskönyv mellett a kiindulási pontom. A másik becses érték az 50-es években az NDK-ból kapott két kötet. Az egyik előjátékokat és intonációkat, a másik három- és négyszólamú letéteket adott mindegyik korálhoz. Megemlítem még a „Rinck-Album”-ot, a „Caecilia” és a „Praktische Organist” című régi kiadványokat, amelyekből nemcsak az istentiszteletek keretzenéihez, hanem az egyes énekekhez is gyakorta játszottam elő- és utójátékokat.

BT: Egy kérdés erejéig még kanyarodjunk vissza a gyönki évekhez. Milyen volt ott a gyülekezeti éneklés? Ki határozta meg azt zenei vezetőként? És milyen gyakran volt istentisztelet hétköznap?

JK: ... minden reggel volt istentisztelet, könyörgés, és akkor játszottak. Ott is bizony mi, Heidt Jánossal még a régi énekeket használtuk: „Nem vagyunk mi magunkéi, Alleluja dicsérvétek”. Azután az új énekeskönyvből is kezdtünk énekeket tanulni, amelyeket a gyülekezet nem ismert. Hivatásos kántor nélkül nem volt könnyű, de lelkesen csináltuk, és ahol lehet, széppé tettük az istentiszteletet. Én a mai napig együtt érzek a kezdőkkel. Mivel nagyon jó kapcsolatunk volt Huszár Sándor és az őt követő Dobó László nagytiszteletű urakkal, szokásban volt Gyönkön, hogy ha úgy éreztük, hogy a megbeszélte ének helyett valamelyik másik illene jobban a végére, akkor másik számot raktunk ki a táblákra. Ebből semmi probléma nem adódott, természetes volt.

BT: Jákob Zoltán a hetedik fiú a családban. Először a nagykovácsi tanítóképzőben levelező hitoktatóként, majd az egri tanárképzőn szerzett diplomát. 1992-ben az ő vezetésével alakult újjá a sárbogárdi gyülekezet énekkara. Mielőtt erről kérdeznék, mondj valamit arról: milyen hatással volt rád, hogyan inspirált édesapád egyházzenei szolgálata és miként alakult ki, hogy utódaül odaülj az orgonapadra?

JZ: Gyermekkoromtól zene vett körül. Édesapám esténként sokat harmóniumozott otthon, sok szép éneket énekeltünk a gyülekezetben. Az ifjúságban esetenként ünnepekre egy-egy kis többszólamú darab is megszólalt. Többször járt a gyülekezetben vendégénekkar.

Mindez nagyon szoros kapcsolatban állt a hittel, így nem vált öncélúvá az éneklésünk, hanem Isten szolgálatának jó ízét és örömét éreztem meg belőle. Sok-sok ének megszólalása szoros kapcsolatban állt egy-egy élethelyzettel, bizonyosságtétellel. Így váltak az énekek nekem személyessé. Ebben szüleim mellett nagy szerepet játszott a Szabó házaspár. Ezenkívül zenei általános iskolába jártam, és városunkban a zeneiskola révén kitűnő koncertek voltak. Családommal szívesen hallgattuk a kiváló fúvószenekart és a városi énekkart.

A 90-es évek elején egy alkalommal édesapám kérte, kísérjek le egy jól ismert éneket az egyik istentiszteleten. Nem állt messze tőlem a hangszer, de a zongora könnyed billentése és simulékony hangzása után nekem nehezebbnek tűnt a mi mechanikus traktúrájú templomi hangszerünk. Nem terveztem hosszú távúra kapcsolatokat az orgonával. Ahogy azonban megfelelő darabok jutottak a kezembe és a regisztrálás révén sikerült változatosabbá

tenni a játékomat, egyre jobban vonzott. Így vettem át fokozatosan öregedő édesapámtól a szolgálatot.

BT: Immár két évtizede vezeted az énekkart. Hogyan láttad akkor és ma az énekkar szerepét, jellegét? Mi az, ami változatlan és mi változott az évek során? Mi az énekkar szerepe és helye az istentiszteleti liturgiában?

JZ: Amikor kis énekkarunk kinőtt az ifjúságunkból, célként azt határoztuk el, hogy próbáljunk az akkori ifjúsági találkozókon igényesen énekelni és hangszerekkel kísérni az akkori dalokat. A négy szólam adott volt, ezért tanultunk az evangélikus kórusgyűjteményből is darabokat a nagy ünnepekre, esküvőkre és hálaadó ünnepélyekre. Nagyon hamar tudatosult bennem az, hogy ha már vagyunk, akkor ne csak az ünnepekre korlátozódjék a megszólalásunk, hanem legalább havonta egyszer szolgáljunk ily módon a gyülekezetünkben. Lelkesek voltunk, a fogadtatás is jó volt, így bekapcsolódtunk az istentisztelet menetébe. Általában a harangszó után, a lelkész és a presbiterek bevonulása alatt szólaltunk meg, valamint az igeszolgálat előtt vagy után. 1995-től alternatim formában is énekelünk, segítve ezzel a gyülekezet éneklését. Mostanában inkább a többverses főének kezdő verseit énekeljük elő. Ma már nem mindenki kottaolvasó a sorainkban, szerényebbek a képességeink, ezért nem minden hónapban tudunk szolgálni. Viszont a kezdetektől megyünk évente néhányszor a környék gyülekezeteibe zenés, verses, bizonyásgtételes szolgálatra. Ezek a kiszállások főleg ma nagyon fontosak. A hallgatóknak és nekünk is sok erőt adnak.

Nagyon fontosnak látom, hogy istentiszteleteink ünnepek legyenek. Ebben a kórus rengeteget segíthet. A 48-as énekeskönyv énekeinek helyi megtanulásában az akkori kórusnak is nagy szerep jutott, hiszen igényes feldolgozásokkal, helyes ritmussal és tempóval énekeltek az akkor friss énekeket a gyülekezeti tagok fülébe. Ma előszeretettel tanítok olyan énekeket, amelyek várhatóan benne foglaltatnak majd az új énekeskönyvben.

De a kórus szerepe a tanításon túl meghatározhatja az alkalom alaphangját, légkörét. Ehhez nagyon jó darabválasztás kell, és természetesen ismerni kell a kórus lehetőségeit.

A liturgiában nagyjából ilyen helyeken tudom megtalálni a helyét a kórusnak, ahogy nálunk gyakorlatban van. Fontosnak tartok tehát két-három rövid, de hangsúlyos megszólalást.

BT: Beszéljünk egy kicsit a templomi éneklésről is! A krónika 15. lapján idézel egy 1890-es püspöki jelentést, mely kiemeli, hogy „daczára a zsinati törvénynek, nem a lelkész jelöli ki az énekelendő dicséreteket és zsoltárokat, hanem a tanító.” Mi a helyzet ezen a téren ma Sárbogárdon? Ki határozza meg az énekeket? Hogyan megy régi és újabb énekek tanulása? És még egy fontos kérdés: mit énekel a gyülekezet az úrvacsoraosztás alatt?

JZ: Annak idején ezen a mondaton én is elgondolkodtam. Tapasztaltam, hogy sok kántor nem szól vagy nem akar beleszólni az énekválasztásba, mert megszokták, hogy az ő véleményüket nem kérik ki. A magam területén pró-

bálok segítségére lenni a nálunk szolgáló lelkészeknek. Ha túl sokszor fordul elő némely ismert ének, másikat ajánlok helyette. Amelyek viszont régen fordultak elő vagy ismeretlenebbek, azokra felhívom a figyelmet. Általában a kezdős és a főénekeket javaslom. A szolgáló lelkésszel közösen alakítjuk ki az énekek sorát. Ha az ige hirdető elmondja, miről szeretne szolgálni, akkor megkeresem a megfelelő énekelnivalót a témához.

Nálunk az istentisztelet előtt van az énekkari próba, ezért nem akkor történik az énekek tanítása. A gyülekezeti ház sokkalta alkalmasabb erre. A téli és tavaszi evangélizációs hetek estéin mindig van új ének, amelyek száma megközelíti a félszázat.

Szintén új énekeket tanulunk egy általam összeállított füzetkéből az imaheteken. Ezek némelyike az énekkari szolgálatokban is visszatér művés feldolgozásban. Egyébként a három nagy ünnep előkészítőin is előveszek néhányat az adott ünnep énekeiből. Az új kenyér és új bor hálaadó hetei ugyancsak alkalmat adnak a kevésbé használt, de odaillő énekek elővételére.

Régi hagyomány nálunk, hogy az úrvacsorai énekek bizonyos mennyiségű versei után szabad orgonaközjáték pihenteti az éneklőket. Mikor átvettem az orgonálást, általában a 440. vagy a 442. dicséret volt kiválasztva. A 90-es évek közepétől viszont javasoltam, hogy az adott ünnephez válasszuk az énekelnivalót. Húsvétkor így kerülnek sorra a 347–348–349. számú énekek, míg az új kenyérrért való hálaadó istentiszteleten többször kértem a 225–226–227. dicséreteket.

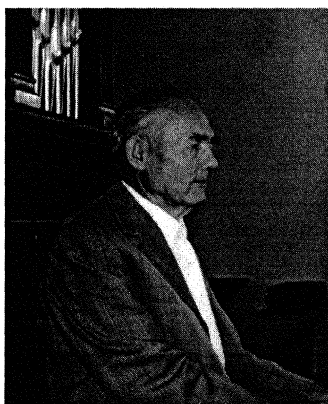
BT: Azt tudom, hogy nem a kántori munka a kenyérkereső hivatásod, de gondolom, jár ez is némi javadalmazással. Főállásként Sárbogárd oktatási intézményeiben: a gimnáziumban és zeneiskolában tanítasz. Hogyan segíti ez a kétlakosság a gyülekezet zenei életét? Sikerül bevonni fiatalokat? Lesz utánpótlás — akár az orgonapadnál is?

JZ: A javadalmazás szerény tiszteletdíjat jelent. A helyi Petőfi Sándor Gimnáziumban hat évig tanítottam, jelenleg csak a zeneiskolában dolgozom. Szolfézsorákon karácsony vagy Anyák napja közeledtével remek lehetőség van kevésbé ismert evangéliumi énekek tanítására, amelyeknek jó a fogadtatásuk. A gyermekek hangszeres produkciói között is felbukkannak korálfeldolgozások. Az is ösztönöz bennünket, hogy az egyik helyi általános iskola kitűnő kórusával közösen két templomi koncertet adunk, egyet a római katolikus, egyet pedig az evangélikus templomban. Ha tudom az egyik gyermekről, hogy melyik keresztyén közösségbe jár, akkor darabot is szoktam alkalmakra a gyermekeknek adni. Természetesen, ha reformátusról van szó, akkor akár hangszerjátékosként, akár kórustagként meghívást is kapnak. Az orgonapadnál helyettesként két kántorképzős is játszik. Az utánpótlásnak sok összetevője van. A legfontosabb azonban, eljut-e oda a fiatal, hogy élő kapcsolata legyen az Úrral, mert ez sok mindent helyre tesz. A gyülekezet második otthonná válik, s akkor nem probléma, hogy felkészüljön és odaérjen a vasárnapi szolgálatra. Az orgonajáték nem a tudásának megcsillogtatása lesz elsősorban, hanem szívbéli égő áldozat. Nem könnyű az utánpótlás kérdése tehát, de Isten eddig is adott és reméljük ad társakat ezen a területen.

BT: Több alkalommal is meghívtál, amikor a környéken szolgáló kántorokat —saját kezdeményezésre— szakmai találkozóra gyűjtötted össze. Hogyan látod a kántortalálkozókat, a kapcsolattartás lehetőségeit és jövőjét?

JZ: Környékünkön sok helyen a lelkész vagy a lelkészfeleség végezte a szolgálatot. Ha voltak kántorok, kiöregedtek, a fiatalabbak pedig elkerültek más-hová. Mára még több helyen tapasztalom, hogy nincs megfelelő ember. Tiszteletreméltó, hogy sok nem zenész foglalkozású ennek ellenére végzi, ahogy tudja. Az ő bátorításuk és tanácsolásuk égető kérdés. Mint ahogy az is, hogy mi lesz azokkal a gyermekekkel, fiatalokkal, akik zeneiskolában, kántorképzőn eljutnak valamilyen szintre, ám visszajelzés és vezetés híján megrekednek, és elkerülve hazulról, magára marad a gyülekezet. Ez jóval nagyobb téma annál, hogy néhány mondatban össze lehessen foglalni. Ezért szorgalmaztam és szorgalmazom kántortalálkozókat tartását, egyszerű ötleteket, mintákat összegyűjtve. Hiszen istentiszteletünk sokszor elhanyagolt, ám fontos eleméről van szó, s ha nincs gazdája, a megszokottság és egyhangúság telepszik rá. Főként nyaranta jut időm néhány gyülekezetet meglátogatni. Ilyenkor a lelkésszel, és ha van, a kántorral elbeszélgetve mind jobban érzem, mennyire szükség van arra, hogy a „várfalakra örök álljanak.”

Bódiss Tamás

A kolozsvári Kétágú Templom orgonájának helyreállításáért

rendeztek kiállítást és koncertet 2011. június 5-én Erdély legnagyobb, legszebb XIX. századi klaszszicista templomában. A templomtornyok restaurálása után a XVIII. századi orgonát is meg akarják újítani. *Adorjáni Ágota* rendezte a barokk orgona körüli kiállítást. Anyaga az orgonával kapcsolatos dokumentumokból állt össze. Az orgonaszekrény mellett végigkövethető a hangszer viszontagságos útja, a megmaradt részekkel szemlélve. Látható a XVIII. századi orgonaépí-

tő, *Michael Kestner* életéről, munkásságáról szóló összeállítás, s a megnyitón bemutatták a mester kézírását őrző szerződés eredetijét is. Érdekesség a kiállításnak az a része, amely a padok alól előkerült papírokból, hirdetésfoslányokból áll. A barokk orgona megmaradt sípjait is megszólaltatta néhány diák, egy református egyházi ének dallamát játszva el úgy, hogy ők maguk fújták a sípokat.

(a reformatus.hu híradása alapján)